

- 02 ЈУБИЛЕЈ БЕОГРАДСКОГ КРУГА
Отпор усамљеника,
потребан и опасан
- 05 ПСИХОЛОГИЈА
Да ли је Достојевски
био „латентни убица“
- 07 ЈОСИФ БРОДСКИ
Писмо председнику Хавелу
- 09 ДР ПЕТАР АЦИЋ
Српски научници у ЦЕРН-у

КУЛТУРА УМЕТНОСТ НАУКА

Кнез Павле Карађорђевић
на Топчидерској станици
по доласку из Енглеске,
1938.

Југословенски кнез Павле: кнез намесник седам година

Британски званични документи доступни од 1972. показују да је уложио поновљене захтеве Британији за оружјем, као и захтев за изјавом да ће Британија послати помоћ Југославији, ако буде нападнута као резултат одлуке да буде на страни Савезника. Британци нису били у могућности да издвоје било шта за Југославију и нису могли да обећају помоћ. Екстравагантна руска обећања помоћи нису се никада остварила – писао је „Тајмс, 1976. на вест о смрти кнеза Павла. Овај текст преносимо у целини

ПОВОДИ

Југословенски кнез Павле, кнез намесник током малолетства краља Петра II, умро је у Паризу 14. септембра. Имао је 83 године. Рођен је 1893. у Санкт Петербургу. Отац му је био кнез Арсен Карађорђевић, млађи брат краља Србије Петра I, а мајка руска кнегиња Аврора Демидов од Сан Доната. Брачни пар се развео када му је било три године, а он је остављен на старање стрицу који је тада живео у изгнанству у Швајцарској. Када се његов стриц преселио у Београд 1903. и успео на престо, кнез Павле је отишао са њим и пошто је матурирао, послат је на Оксфорд (у колеџ „Крајст черч“) да студира модерну историју. Рат је 1914. прекинуо његове студије, и он их је наставио када је окончан, примивши степене бакалурата и мастера 1921.

По повратку у земљу, која се сјединила у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (касније Југославија), под владином његовог брата краља Александра, кнез Павле се посветио уметности, и то кроз стварање сопствене богате збирке и преузимајући све шире покровитељство над уметничким животом новоједињене земље. У великој мери његова је заслуга што је Београд, уочи Другог светског рата, могао да се хвали једном од најбољих јавних збирки модерног сликарства у југоисточној Европи. Као знак признања за овај рад, Народни

музеј у Београду је носио његово име до последњег рата.

Када је краљ Александар убијен 1934, кнез Павле је дошао на чело намесништва које је вршило власт у име сина покојног краља током његовог малолетства. Његова претходна каријера није му обезбедила искуство за ову тешку политичку улогу. Остао је кнез намесник до марта 1941, вршећи управљачку власт, која је само мало преобликована ограниченим парламентарним системом, током раздобља огромне политичке напетости. Префињени и културни *Grand Seigneur*, англофил на кога је снажно утицала западна цивилизација, с погледом на свет који је обично био и културно и политички различит од већине земљака. Као особа разликовао се од доминантне личности покојног брата, за кога је устав био лично укројен.

На унутрашњем плану, огромни проблеми које је наследио од краља Александра су били: хронично економско сиромаштво, нерешени проблеми народности, посебно однос између Срба, Хрвата и осталих народности у земљи, и неомиљен, недемократски устав, који је дозволио недовољно изражавање широко присутне опозиције, што је било очевидно у свим деловима земље. Кнез Павле није веровао да је Устав из 1931. био најбољи за земљу, али себе је видео као стараоца младога краља, без

права или обавезе да успостави радикалну уставну промену. Био је то положај који је било све теже одржати, јер је промена постајала неизбежна под притиском унутрашњег незадовољства и услед ширења нацистичке Немачке и Италије у југоисточну Европу.

Поставши намесник, кнез Павле је пустио из затвора Мачека, хрватског вођу. Он је касније успоставио преговоре са Хрватима који су на крају произвели споразум који је увео Хрвате у учешће у влади земље и дао им широку меру аутономије, ону коју су захтевали као своје право од 1918. Овај споразум је потписан 26. августа 1939. Било је то изванредно постигнуће и могло је имати значајне резултате за југословенско јединство да је било постигнуто раније, у мирnodопским условима. Током кратког раздобља сарадње кнез Павле је добро радио с Мачеком, за кога је веровао да је истински Југословен. Њих двојица остала су у пријатељским односима и када су обојица завршила у изгнанству.

Као кнез намесник Павле се осећао осујећен недостатком политичара високог калибра у земљи с југословенским – а не локалним, националним – видцима. Користио је искусног словеначког политичара оца Корошеца, дивећи му се, и покушао је да разради политику реформи са способним али безобзирним српским

политичарем Миланом Стојадиновићем, кога је именовао за председника владе после избора маја 1935. На њима су странке уједињене опозиције освојиле 40 посто гласова, упркос предности током избора коју су уживали владини кандидати. Стојадиновић је постајао све више заслепљен успехом нациста, и почео је да покушава да усвоји неке од њихових техника задобијања власти. Када су постале очигледне његове блиске везе с Немачком, и намера да их користи да придобије више власти за себе у Југославији, кнез Павле га је заменио као премијера, и на крају га ухапсио, те уз британску помоћ послао у прогонство и интернацију.

Највиша тачка кризе намесништва кнеза Павла дошла је када су, почетком 1941, захтеви Осовине за приступање Југославије Тројном пакту постали упорни. Кнез Павле је већ одбио предлог Мусолинија да Југославија узме удела у подели Албаније. Искористио је сваку могућу варку да избегне савез с Немачком, у очајничкој нади да сачува неутралност Југославије. Истовремено је био под непрекидним притиском из Британије да се придружи Савезницима. Рођак путем брака и пријатељ британске краљевске породице, англофил по склоности и образовању, његове симпатије су биле са Савезницима.

Наставак на другој страни